

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 42.

У НОВОМ САДУ 20. ОКТОБРА 1888.

ГОД. IV.

ПРЕХВАЛА.

I.

„Све је било дивно, мило,
„Све је било пуно нада,
„А у земљи у словенској
„И сад где што љубав влада,
„Тим бесмртним светим пићем
„Сва сам срца испунила,
„И најбешње тигре љуте
„Тим бих леком укротила,
„Јер је љубав вазда свежа,
„Вазда крепка, вазда млада,
„Док је света, док је цвета,
„Вечна биће њена влада.
„Цветно доба и пролеће
„У животу младост жива
„Хоће л' среће, хоће л' сунца —
„Љубав чека. Љубав снови.
„Од пастира у пољани,
„Куда свилно стадо гони,
„Па до места, где но стоје
„Владалачки двори они,
„Сви су моји поданици,
„Поврх свију моћна стојим,
„Благо њима, док им срећу
„Ја заснивам санком својим!
„Благо њима! . . . хтедне л' који
„Одупрет' се мојој сили,
„За њега су светли данци
„Сјајност своју изгубили!
„Ал' Прелимир, кнез травунски,
„Љубав јоште не познаје,
„Као да ме сила света
„У двобоју с њим издаје!
„Чинила сам, што сам знала
„— Зар је моја снага мала? —
„Ал' његова воља само
„И сада је још остала.
„О бојев'ма снови само,
„Та га мис'о вазда носи,

„К'о да б' хтео вољи мојој
„Да се смеје, да пркоси.
„А са њиме борити се
„Није мало, није лако,
„Покушаћу јоште једном
„— Али како? али како?“

Забринута дивна Лада,
Свети гласник мира, среће,
При заходу сунчаноме
Са зеленог виса слеће,
Па распустив крила лака,
Носећ' собом стрелу своју,
Право тамо иде, жури
Оном цветном перивоју,
Где Прехвала, јединица
Рашког кнеза Тихомиља,
По шарном се цвећу креће
Пуна баја, пуна миља,
Листићем се игра малим,
Цвећем кити косе своје,
Забавља се, а покрај ње
Другарице миле стоје.

Дође Лада; кад их спази,
Близу њих је тако стала,
Ни макла се није више,
. . . . Прехвалу је угледала.
Кол'ко лепа беше она,
Не би песма рећи могла,
А ни Лада не би нигда
Том причању припомогла,
Јер не збори часа тога,
Ниједна се речца не да,
Тек Прехвалу само тако
Занесено њу тек гледа,
Гледећи је, будна сања,
Боговских се прича сећа:
Да ће једном јавити се
Лепотица од свих већа!

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Кад Прехвала дивна оде
За бедеме двору своме,
Гледала је Лада дуго
Занесено там' за њоме.

Дође себи: „стрелу ову
„Оружаћу њеним гледом,
„Пронећу је недирнуту
„Кроз крајеве даљне редом,
„До његовог доћ' ћу срца,
„Па ћу кренут' луком лаким,
„Тим ћу њега! тим ћу њега!
„Оружјем ћу силним, таким!“

II.

Кад је божје провиђење
Прелимира на свет дало,
— Тако каже једна прича —
Крваво је сунце сјало.
Кнез травунски од кад поста,
Он забаве не зна друге,
Већ бојеве тражи само
И кржаве војне дуге,
Покорио тол'ке земље,
Где се слава њему вије,
Ал' к'о да му ни та слава,
Ни то јоште доста није.

Сунце сјајно целог дана
Грејало је па сад седа,
И кад тоне, зачуђено
На зидине тврде гледа,
Где на граду на бедему
Где Прелимир млади стоји,
Па снивајућ' о победи
Слуша где му старац броји
Све ратове, што је до сад
Сам Прелимир с другим био,
Колико је земље от'о,
Кол'ко блага задобио.
Па сад вели витез седи,
Да је, ето, дошло време,
Да са плећа свога збаци
То ратничко тешко бремене.
Чинио је доста крша,
Те му слави свет се диви,
Сад је доба, да за срце
И за себе сам проживи.

Насмеја се том Прелимир,
Па ће рећи: „добри старче,
„Таке речи могу — веле —
„Тек за младост што да значе.
„Ал' од куд је теби на ум

„Тако нешто сада пало?
„Зар не видиш тек почетак,
„Који збори: још је мало!?
„О огњишту тихе среће,
„Велиш, време ј', да се бринем,
„Да толики тежак пос'о
„Са рамена својих скинем!
„О љубави причаш некој —
„Не познајем таког чара,
„Моје срце не зна, да се
„Са њом слатко разговара.“

„Послушај ме, велим, само,
„Кајати се не ћеш за то,
„Ти то не знаш, јер још нигда
„Помишљао ниси на то.““

„Да те слушам, па да гледам,
„Како грчки цар се диже,
„И са војком одабраном
„До капија наших стиже?
„На рашку се земљу крен'о,
„Освојит' је он се спрема,
„А на таком што рочишту
„Да пре њега мене нема?
„Слава моја нек се прича,
„Нек Прелимир вечно живи,
„Ко за име моје чује,
„Нек се мени вазда диви.
„Тихомиљ је јоште ост'о,
„Нек и њега више није,
„Па нек буду моје и те
„Недогледне просторије.
„Ако си се уморио,
„Седи тако, просто т' било,
„Ал' остави мене сама,
„Да размахнем вито крило,
„Јер ја жеље немам таке,
„О љубави не знам ништа,
„Љубав, живот, светли нади,
„Све је за ме сред бојишта!“

И одоше са бедема,
Да о тешкој војни зборе,
А из луга прикривена
Под бедемом мале горе
Појави се лака Лада,
Погледом му путе прати,
Осмехну се, па тек стаде
Лук на стрели запињати!

III.

Пружило се равно поље
На дугачко и широко,

А над њиме плаво небо
Удаљено и високо.
Равним пољем а под небом
Скупила се војска бојна.
Оштре стреле, копча значе:
На прагу је љута војна,
Чадори се дигли бели,
Миздраци се златни сјају,
Упијају светле зраке,
Те се сунцем преливају.
Скупили се земље синци,
Рушиоци света мира,
Ал' куда ће, још не чуше
Од жупана Прелимира,
Не питају, нити жели
Који од њих то бар знати,
Куд он пође, кренуће се
Ти за њиме кобни свати.

Сред логора град је мален,
Ал' челична, тврда створа,
Ни гром силни није мог'о
Потрести га одозгора,
Већ толико има лета,
На далеко он се чуо,
У слави је у витешкој
Од свих напред одмакнуо,
Жупани га прослављају,
А са њима света доста,
Ал' се слава пагло диже,
Кад Прелимир жупан поста.
Па и сада гледа војску,
Где се око њега стекла,
Да заблиста сјај, кој' му је
При постанку судба рекла.
А у њему војводе су
На јуначком, светлом збору,
Са жупаном Прелимиром
На витешком договору.
Свак је ћут'о, млад Прелимир
Са престола кад се диг'о,
Кад прозбори громким гласом,
Врхунац је наде стиг'о:
„Зар мислите, мачи ови,
„Ово сјајно, суво злато,
„Ове токе и оружје
„Сковани су само за то,
„Да их рђа обавије,
„Да иструну у мртвилу,
„Кад не зборе пољем бојним;
„Да умукну у немилу?
„Срце ово у грудима
„Зар због тога само куца,

„Да к'о стена на припеци
„Остављено само пуца?
„Нек остане, који хоће,
„Ал' где треба снаге, крви,
„На бојишту крвавоме
„Путем Рашке бићу први!“

Ниједна се речца више
На том збору није чула,
Ал' је силна просторија
Другојаче одјекнула.
Засијаше бојни мачи,
Витоперни буздовани,
Нико живот свој не жали
Да изгуби, да стамани.
Кренула се војска Рашкој
Са победног овог вира,
Свак се жури, сваки хтео,
Да достигне Прелимира,
Ал' једно је жеља пуста,
Једно моћи — друго хтети,
Он је напред, а над њиме
У облаку Лада лети.
Он се крен'о, напред јури,
Нит' што види, нити чује,
А она се задовољна
Лаким летом осмежује!

IV.

Задрктала силна Рашка,
Подигли се љући вали,
Устао је бес огњени,
Да је вечно у гроб свали.
За градом је други пао,
Тако редом, тако даље,
Судбина им црну срећу,
За злом једним друго шаље.
Тихомиљ се храбро бори,
Већ га само срце боли,
Али ко ће сили тол'кој
И олуји да одоли?
Још Оногшт град је ост'о,
Тихомиљ се с војском скрио,
Под каменим зидинама
Вој последњи да би био,
Са њиме је кћи Прехвала —
И два њена дична брата,
Што поштеди и остави
Немилосна судба рата.
И Прелимир с војском својом
Под Оногшт тврди пао,
Па га ланцем, па га војском
Тако љуто опасео.

Већ три дана и две ноћи
Што опсада града траје,
Нит' Тихомиљ к њима може,
Нити њима у град даје.
И трећа је ноћца пала
На зидине града тврда,
Па је превес метла црни
Преко доља, преко брда,
Као да се сама грози,
И крвава дела стиди,
Па би хтела да сакрије,
Нико живи да не види
Љуте битке, које крвцу
Из срдаца живих лију,
Да не види црно дело,
Где се сама браћа бију.

Ноћ је пала, а Прелимир
Логором се својим краде,
Да обиђе у потаји,
Да л' је ост'о ко без наде.
Уморена војска спава,
Тек по где где огањ гори,
А крај њега седе борци,
Докле са свим не догори.
Причају се чудне приче,
Чудни збори од старина,
О правила и о њеној
О чаробној купи вина.
Прелимир је даље иш'о,
Кад крај огња једног стаде,
Док ратнику једном старом
Чудна мис'о на ум паде:
О Прехвали лепотици
Стаде приче да избира,
— Чудне мисли навалише
На младога Прелимира.

Окрену се, оде тихо,
Ал' кад ватри другој крете,
И овде се са причама
О Прехвали лепој срете.
И готово срдит оде.
Приближи се свом чадору,
Да се преда лакој санку,
И жућеном том одмору.
Ал' кад зора да се јави,
Да подели дан од ноћи,
Тек Прелимир доби санка
И заклопи своје очи.
Чудан санак . . . Лада дошла,
Љубављу му санак чара,
Прехвалу му у сну води,

Да се са њом разговара.
Зора . . . јунак љутит скочи,
Сну се чуди, таре очи:
„Напред на град, наш нек буде
„Још измаком ове ноћи!“

V.

Подигла се војска љута,
Полетеше бојне чете,
Да разнесу камен сињи
И зидине неотете.
И већ ево испод града
Под бедеме војска стиже,
А на граду застава се
У вис бела на мах диже.
Прелимир је стао, гледа,
Шта ће ово сад да значи,
Војска стала и ниједан
Корак напред да корачи.

А на граду тешка врата
Отворише с' не без крика,
И отуда ево једног
Прелимиру коњаника:
„Господар ме к теби посл'о,
„Предају ти града нуди,
„Не одбијај, већ је прими,
„Корисна је — уман буди!
„Пустићеш га, да са кћерју
„И синцима својим иде,
„А ти, ето, заповедај
„Свим, што очи твоје виде,
„И још ћеш му оставити
„Да поведе своје људе.“
А Прелимир руком ману,
И прозбори: „нека буде!“

Највећа се отварају
Што на граду врата има,
Да последњи пут господар
Кроз њих прође са својима.
И Тихомиљ на жераву
Ево иде с војском целом,
А крај њега Прехвала је
У одору дугом, белом,
Низ плећа јој коса пала,
Туга јој се душом свила,
А из ока сузица јој
На златно се седло слила.
Оца гледа, он је тужан,
А у њој се срце пара,
Скупља сузе, да не лије
Младо срце из недара.

Прелимир их мирно чека,
 К'о победник срећан сада,
 Гледа славу своју нову,
 Па се јоште већој нада.
 А спрам њега Лада стала,
 Па у руци држи стрелу,
 О победи и та сања,
 Посећ' љубав неувелу.
 И већ ево Тихомиљ се
 Са Прехвалом до њих спусти,
 — Осмехну се дивна Лада,
 Кад са лука стрелу пусти.
 Прелимиру срце пара,
 Умори га, па оживи,
 У Прехвалу гледа само,
 Гледа душом па се диви,
 Разиграо срце скочи,
 Он прозбори: „стани, кнеже,
 „До сада је мржња била,
 „Љубав од сад нек нас веже!
 „Прехвала ће бити моја,
 „То ми око њено вели,
 „А награде, славе веће
 „Душа моја и не жели!
 „Владај даље земљом својом

„И у срећи и у миру,
 „Буди вес'о, буди ведар
 „Зету своме Прелимиру!“
 У Прехвале срце куца,
 Лице руди као ружа,
 Па витезу Прелимиру
 С руком срце своје пружа.
 А Тихомиљ слави бога,
 Међ собом се војске љубе,
 Весели се клици чују,
 Веселије гласне трубе.
 Родило се сунце сјајно,
 Те веселе свате гледа,
 Па од сјаја, од милина
 Плавом небу облак не да!

* * *

А Лада се вину лака,
 Чујућ' песме где се оре,
 Па одјезди право тамо
 У словенске свете горе,
 Те остави лук и стрелу:
 „Љубав сама нек се вије,
 „Без љубави нека више
 „Међ људима срца није!“

Андра Гавриловић.

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Пета глава.

Магано па је срећно дошла и прва декада месеца Јелафеволија. У граду Милиту, као и сваке године, врвили су силни странци, који се из близа и из далека слегли, од чести да задовоље религиозну своју потребу, од чести што су уживали у сјају разноврсних церемонија и веселом животу у те дане. Нарочито је трговиште и улица крај пристаништа добила са свим друкчији изглед. Достојанствене женске прилике, што су раде биле да моле милости у богиње за љубљене ћерке своје; ружичне девојане, које су више снаге мислиле да има њихова молитва, него молитва родитељска, јер се оне моле топлије и усрдније; лепушката момчадија, која није дошла да се моли, но да ужива; златом украшене јетере са Андра и Кипра; уз то силесија најразличнијих људи, жељних разоноде — све се то скупило у обасјаноме Милиту. Чак је ту било и варвара из земље Скићана, црнооких Персијанаца са цветастим чакширама и високом тијаром, Мисираца са огртачима и трговаца из Кампаније и Брутија.

Првога дана свечаног, што се провео у свакојакком спремању, свечаним литијама, а после и у богатим, мирисним симпозијама, мешао се Аконтије, по упутству свештеникову, са свим по вољи и ћефу међу силни народ; тај је први дан за намере Меланипове био без икаква значаја, па што се више Аконтије у шареној вреви улица и трговишта опирао унутрашњем нестрпљењу, које га је морило, тим боље по њега. Морао је гледати да остане свеж — тако је мислио свештеник — јер је свакако могло бити, да ће одсудни тренутак затражити ладнокрвности и одрешитости у младога уметника.

Другога дана ваљало је у храму да се одржи свети обред, којим се отварао права свечаност у славу богињину. Три најлепше и најгосподскије девојане, које су месеца Јелафеволија узеле седамнаесту годину, биле су за тај дан признате као посреднице међу богињом и народом.

Од трећега часа после заласка сунчева па до пред по дне морале су саме и одељено од свију осталих побожних молилаца остати у храму те се

приготовљавати за свечану жртву, коју им је, кад се сунце највише дигне, ваљало принети богињи у виду по два бела голуба.

Те голубове нису клали, као што је иначе био обичај, него су их пуштали међу средње стубове прочеља у храму да одлете; како су летили и у ком правцу, отуда је народ разбиро, да ли ће Афродита и од сад дати граду милостиву своју заштиту те га чувати од непријатељске најезде, од скупоће и болезање, од воде и ватре, или је пред врати ма каква опасност. Како је архонт те голубове сваке године дао однеговати у мајуру једном на острву Ијетуси, то су тице свагда мало се најпре пролепшале па онда одмах полетиле према свом завичају, дакле према западу; а тај је правац народ сматрао да навештава срећу, јер је на западу било море, из чије је дубљине, по јелинском миту, богиња угледала свет.

Међу избраницама, које су овога пута имале да изврше церемонију од старина, била је и плавуша Кидипа, најлепша и рода најгосподскијег. Свештеник је Афродитин своју смелу накану и замислио на тој основи, а није зазирао од тога, да часе приготовљавања, што су их девојане проводиле у светилишту, употреби на то, да своју намеру изведе; уверен је био, да тиме не вређа величанство бесамртне богиње. Лепше жртве — говорио је сам себи — не ће светлој богињи свештеник њен нигда принети, но што је то, кад верној љубави помогне у борби са будаластом и убитачном предрасудом.

Аконтције је тога знаменитога дана од рана јутра остао код куће. Свештеник ће му Афродитин послати гласе. Младић, у светачну руху, ходао је у грозничаву неумору час са дворишта у башту час опет из баште натраг на двориште. Коронида, којој је било саопштено, да он у врло важној ствари очекује роба Меланипова, није се мицала са камените клупе пред капијом. И Аконтције је сваких пет минута излазио на капију а одавао тако чудну узбуђеност, да је Коронида брижно стала дрмати главом.

„Радосно је и срећно,“ рече, „што се надаш да ћеш чути: али те ја светујем, да се чуваш. Ко сувише нагло појури у сусрет радости, томе богови невидовне сметње међу на пут, којим греди. Остани равнодушан, Аконтције! Око, које мирно гледа, боље води до сврхе, него пола засењено, којем дрхтава чежња све приказује као у ружичастој магли! Та имам и ја нешто мало искуства, па ма да ми ти не ћеш да кажеш: провидим ја тебе! Јерот је само кадар тако узбунити човека.“

Младић није ни слушао, што га је Коронида тако разборито и поштено световала. Још пре но

што је она довршила, већ је њега нестало. На ново је прошао кроз башту — овај је пут промене ради ишао стазом до малог виса, са којег је први пут погледао преко на њиву седога Лаогоре.

Успомена на страсну девојану, која му је негда тако благо и пријатељски изишла у сусрет а после се наједаред тако изменила, сад га је од неколико недеља амо први пут стала тиштати.

Кроз цело то време није видео Нејере. Коронида се испрва чудила, што нема фрулашице; но после је канда погодила, шта је у ствари, па како је опазила, да Аконтције бежи од тога, да јој разложи, то га није ни питала. Аконтције, све више и више занесен оном једном мишљу, коју му је свештеник раздувао до пламена, није имао каде да се брине и распитује за судбину младога девојчета. Једаред је само запитао Лаогору по дознао само, да се Нејера иселила из дотадашњег свог стања. Камо се преселила, да ли је у опште још у Милиту, шта је био разлог напрасном јој отказу — то Лаогора није знао да каже. Толико је било сигурно, да Нејера није више долазила у улицу крај пристаништа, на највећу радост супарница јој, које су погинуле за новцем.

Све је то младом уметнику прошло кроз главу, како је сад преко погледао преко миртова дрбуна те спазио старог Лаогору крај снажнога му корсака. Тромо и тужно корачао је старац међу лејама а и Химон је спустио разбориту главу, као да и он тужи заједно са својим госом.

„Лаогора тугује за Нејером,“ рече Аконтције сам себи. „Како ли је била умиљата и лепа, кад је првога оног дана пришла старцу! Одиста, боли ме, да сам, ма и невин, ја узрок тој тузи; јер о том не треба ни да сумњам: Нејера је отишла из куће Лаогорине тога ради, да се са мном више не састаје. Нека ми богиња, којој посвећујем захвално своје срце, опрости, ако сам у обраћају с Нејером икада будаласто или неразумљиво што урадио! Али ја нисам ни слутио... а нико сам себи не може наредити: овде ћеш љубити а онде ћеш остати равнодушан!“

При свој тој извини, којом је гледао себе да опере, обузео му је душу осећај потајна прекора, па то му расположење сад, кад је накан био да уради одсудно нешто, није нимало прорицало срећу. Наједаред клоне, савлада га слутња, да ће у борби о Кидипу дуго и мучно морати откајати, што је, ма и без кажњиве намере, згрешио несрећној Нејери.

Туровне те мисли прекиде глас газдарићин.

„Ево гласника Меланипова!“

Дрхљући од радости полети Аконтције на двориште, где га је чекао Клитифонт.

„Господар те мој позива за данас на свечани

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

обед,“ рече роб. „У четири часа после подне очекује те у доматију.“

Тако су уговорили били Аконтије и Меланип. Младић је знао, да му сад без оклевања ваља поћи у храм.

„Доћи ћу тачно,“ одговори. „Молим те, изреци господару твоме моју благодарност и прими за многу и многу ти услугу овај малени дарак.“

Пружи робу златњак. Клитифонт га радосно прими на онда оде.

На неколико минута после тога рече Аконтије, обрнувши се Корониди: „Е тако сам дочекао глас, који сам тако жељно очекивао. На свечаном том обеду много ће се штошта важно решити за Аконтија. Ако ме волиш, а ти се моли боговима, да све пређе, као што ја желим. Међу тим ћу ја, као и јуче, мало да се прођем по трговишту и улици крај пристаништа. Не ћу дуже, по што је нужно, да носим ову самораност код куће. Здраво, добра Коронидо!“

То рекавши оде од куће. Страпутицом дође до зачеља храма, где су мала вратаоца, окована бакром, водила у дољњу зграду. Ту је била изба осредње величине, без прозора, а нешто је мало светлости долазило кроз назиђај у облику камина. На зиду те просторије горео је трорук чирак, који је сипао црвенкасту светлост на два тучна стола и неколико клупа и столица. За једним је столом седио Меланип а наслонио руку на округласт неки предмет, што је био увијен у белу тканину.

„Је ли те ко видио, кад си ушао?“ запита свештеник, кад му је младић пришао.

„Не бих рекао. На узаној етази за храмом нема скоро никога а ја сам увербао згодан час.“

„Јеси ли опет замацкали врата?“

„Јесам.“

„Добро. А сад немој заборавити, што треба да кажеш, кад се ствар, као што ја у радости својој мислим да ће бити, изнесе пред сав народ, да се о њој расправља. Ево ти сад невинога средства нашег лукавству а ја идем горе у трем. А ти си се ушуњао — чујеш ли? — ушуњао без мога знања; глобу, коју по закону ваља да плати зналица, платићу ја, ако нас омапе ствар. Али нагласи, да си се само покорио свемоћи саме богиње, кад си то урадио.“

Устане на дигне са стола увијени предмет. У белом је рупцу била велика жућкаста јабука

Како се Аконтије зачудио, да јабука ваља да буде тајанствено оруђе његове тако важне накане, настави Меланип:

„Оруђе, које ти дајем, одиста је једноставно, али ипак, ако све пође по жељи, јаче је, по што ти мислиш. Као оруђе, једноставна му је и употреба. С тога сам мислио, да је излишно, најпре ти многу

разлагати: ово мало речи, што ти сад имам да кажем, биће довољно. Ти знаш, више су од подруг часа већ оне три девојане у светилишту. Сад су довршиле молитву. Одмарају се мало. Како сам мало пре опазио, седи Кидипа лево од уласка на златној столици а њене две другарице селе једна на скрлетну друга на сребрну столицу. Знаћеш ваљда, да се по прастару обичају ненарушиво мора одржати сваки завет и свака заклетва, која се присегне у светилишту Афродитину, ако није човек рад да му на својту наиђе несрећа; па ако се одмах не поравна грех, онда може наићи зло на град и све становнике. Цео дакле Милит бдије над светињом таквих заклетова. Е па сад ваља твојој Кидипи у сикосу богињину измамити заклетву, да ће поћи за тебе. А заклеће се по свој прилици, ако ти отвориш светилишту врата са стране па најљиво откотрљаш ову јабуку пред поге љубљеноме девојчету. Ја ћу је ево наново увити у овај рупца, јер ћеш тако сигурније моћи удесити, како да откотрљаш. Без рупца би јабука, како је глатка, сувише се далеко откотрљала; а Кидипа ваља да дигне јабуку са земље, не која од друге две девојане. Отвори полако, да се не зачује никакав шушањ, баци онда јабуку па онда немој ни да се макнеш. Чини ми се, што чујеш, занеће ти срце.“

Мало бојажљиво погледа Аконтије свештенику Афродитину у очи. Но умиљати осмејак, што се сјао у сусрет сумњалу, даде му уверење, да Меланип збори са највећим поуздањем.

Свештеник се опрости а Аконтије онда узме завијену јабуку у десну руку па пође нуза ступене. По тачном опису Меланипову добро је знао, где су она врата са стране. Али и без тога не би могао био промашити, јер су полајасни гласови младих девојана, које се сад на одмору разговарале, показивали већ правац, којим му је ваљало ићи.

Мала се врата отворише без шушња.

Аконтије провири унутра у сикос а срце му стаде силовито ударати. Поглед му паде управо на дивни профил Кидипин, која је главу мало окренула у страну. Обе друге девојане опазио је кроз узану пукотину међу довратком и окрајком врата. Што му је свештеник рекао да уради, то није било тешко урадити. Аконтије употреби тренутак, кад се Кидипа још већма откренула. Добро одмери хитац па јој баци јабуку баш пред поге; рупца се услед бацаја у пола одвије а јабука се заустави.

„Како дође то амо?“ запита Кидипа па се сагне.

„То ти мени реци,“ одврати једна јој другарица.

„Ниси зар ништа видила?“ настави Кидипа, дижући јабуку са земље. „Јабука! Чудновато! Спада ли и то међу мистерије Афродитине? А ово — шта значи то? Не, то је непојмљиво!“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.un... Шта је?“ упиташе обе другарице.

Кидипа се сва зажарила у лицу.

„На јабуци има нешто написано.“

„Написано?“

„Тако ми свију бесмртних богова, ја то не разумем. Ијола, зар ти ниси видила, ко је бацио јабуку амо?“

„Нисам,“ одврати другарица. „Па де прочитај! Можда ће нам баш то, што је ту написано, разрешити загонетку.“

„Баш напротив! То је тек права загонетка. Боље да и не говоримо више о томе!“

Хтеде да скрије јабуку у недра.

„Шта?“ рече Ијола. „Од нас, твојих другарица, хоћеш у светилишту Афродитину да прикријеш тајну неку? А ко ти каже, да је јабука била теби намењена? Мислиш ли ти, да је то синак Пријамов дао најлепшој знамење свога обожавања? Де, слатка Кидипа! Немој нас мучити! Ти видиш, погубосмо од радозналости!“

То, што је Ијола нишанила с Паридом, учинило је своје, јер се Кидипа ничег није тако жацала, као тога, да изгледа сујетна.

„Ти се вараш, Ијола,“ рече, поруменивши опет. „Мени се само та ствар чини и сувише незнатна... Али ако желите, ја ћу прочитати. Има само неколико речи а баш су будаласте.“

Извади јабуку па стане читати:

„Ја, Кидипа, ћерка Харидимова, кунем се бесмртном Афродитом: Аконтине, вајар из Миласе, биће ми мили војно мој.“

Покуша да се насмеши али за чудо: мирна господственост, које је иначе било у њену смешењу, сад јој није пошла за руком. Можда је слутила, да ту има нечега више, но што би била пушта игра, ма да није умела да погоди намеру онога, који је то написао на јабуку.

„Кидипа,“ узрази Ијола, „шта учини?“ Зар не видиш, да је то замка? Мој ми је отац приповедио, да се, тако нешто збило у Дијанину храму на Дилу, па да је и онда важила заклетва. Ти си се заклела, Кидипа, јер ма што да сађе с твојих усана, кад у светилишту овом назовеш име богињино, то се не може порећи.“

„Ијола? Шта ти то говориш?“ на то ће Кидипа па устане са столице.

„Истину! Ти си се заклела, Кидипа!“

У тај се мах отворе врата са стране. Аконтине, који је све то сав радостан слушао, створи се посред девојана.

„Ти си се заклела, Кидипа!“ понови свечано. „Ако богиња још награђује и казни људе, одређу-

јући им судбу, онда си ти моја; а ако погазиш реч, пропашћемо сви.“

„Шта је то? Мушки гласи међу избраницама?“ зачује се сад са великих средњих врата. Меланип, са свештеничком вршом око чела, уђе мирно, озбиљно и достојанствено. Поглед, којим је погледао младића, као да је понављао, што је свештеник младоме уметнику разложио био у часима озбиљна претресања. Овде у светилишту делао је Меланип као интерпрет велике оне масе, која је по свом начину схваћала службу богињи — а пред тим је народом дело Аконтине било кажњиво. „Но чим се“ — тако је говорио неми поглед — „уклони званично достојанство те се одели привидно од збиље, онда сам ја опет, што сам и био — прави и истинити слуга небеске Афродите, па онда мало ценим облик према језгри и битности, него у мојим очима једно једино човекољубиво дело више вреди него сав сјај ових светковина.“

Меланип се обрне Ијоли па затражи обавештаја о томе, што се десило.

Девојче му стане причати.

За један мах Меланип као да је размишљао, но за тим рече Аконтину:

„Ти си постигао, за чим си тежио. Кидипа не може и не сме погазити свога завета. Ни сам њен отац, пресветли архонт, не ће се усудити, да тако увреди богињу и с њом побожни народ Милитски. Последице пак твога тријумфа, ма како теби изгледале ситне према оном, што си задобио, примићеш на себе: јер је закон свет као воља божанства. Одлази сад, Аконтине! Ја сам ти био одан те ћу промислити, шта ми ваља чинити, да ублажим гнев високога савета. По моме мишљењу ниједан грех није тако опростив, као грех, који у своју извину сме да се позове на страсну милошту; а да је ти милујеш, да ти тежиш само за њом самом, а не за ћерком најмоћнијега међу грађанима и наследником толико милијона, за то ми јемчи чистота твоје душе, коју сам познао па је ценим, и бојажљивост, која чак и победиоца обележава.“

„Одиста, тако је!“ кликне Аконтине, метнувши десну руку на срце. „Тебе, само тебе, Кидипа, љубио бих, па ма ти била и најнезнатнија међу робњама! Благо твога оца и сјај имена твога не тражим! Само тебе, твоје небеско лице и срце твоје, које ће ме љубити, ако ми богиња узбуде милостива!“

Те је речи изговорио гласом највредије страсти те нису промашиле дејства свог. Уз то је дошло још и то, што је цела ситуација била тако особена. Једном речи, потајна, пола још несвесна оданост, коју је Кидипа осећала према лепом младићу, разбукти

се наједаред, па што су већма охоло другарице
када сажалевале судбину Кидипину, тим се све
живље у души дивнога девојчета стало будити опи-
рање и снажна самосвест, која човеку даје снаге,
да прекорачи границе предрасуда.

При свем том живом и значајном преображају не
рече ни речи.

„Е хајде сад,“ окрене се Меланин младићу, који
се сав сијао у радости, „да не бунеш свету службу,
што ће почети за
који час. Молим те,
Њерко Харидимова,
немој да ти се ми-
сли забаве тим, што
се ту збило, него се
мирно и побожно по-
моли богињи и да-
руј јој пролетње да-
ре! Ти знаш, да то
чиниш својој домо-
вини!“

Још су неко вре-
ме младе девојане
мислиле о оном, што
су доживиле. Но он-
да дођоше жарци, да
отпрате даривалице
до олтара. Девојане
су у котарицама од
жилавог ковиља но-
силе по два бела го-
луба, па кад су до-
шле до олтара, кле-
кле су па положиле
свој дар на скупце-
но украшену плочу.

„Афродито!“ са-
ђе сад са девојач-
ких усана Кидипи-
них, „господарице
свега, што дише,
преславна победи-
це богова и људи,

власнице толико храмова од истока до запада, са пу-
но чешње поштована у Пафу као и на висинама бесно-
га Ерика, у Алатунту као и овде у нашем граду — чуј,
о чуј ме! Благослови народ и моћне му владаре! Бла-
гослови град и побожне му госте! Благослови Милит!“

„Благослови Милит!“ поновише обе другарице,
а из сјајнога се одела подиглоше шест облик дево-
јачких руку према кипу богињину.

Сад је дошао још читав низ символских церемо-
нија, а на пољу се на агори, сунцем обасјаној, на-

род све већма слéгао, да не пропусти призор, кад
се јавно укажу три најлепше Милићанке па кад по-
лете свети голубови.

Кад се сунце највише дигло на небу, укаже се
Меланин међу два средња стуба у перистилу; на-
вести, да је бесамртној богињи принесена жртва, и
срећно да су довршене молитве и сви други обреди,
које прописује стари милитски обичај; већ, рече, до-
лазе даривалице из жртвеништа у трем.

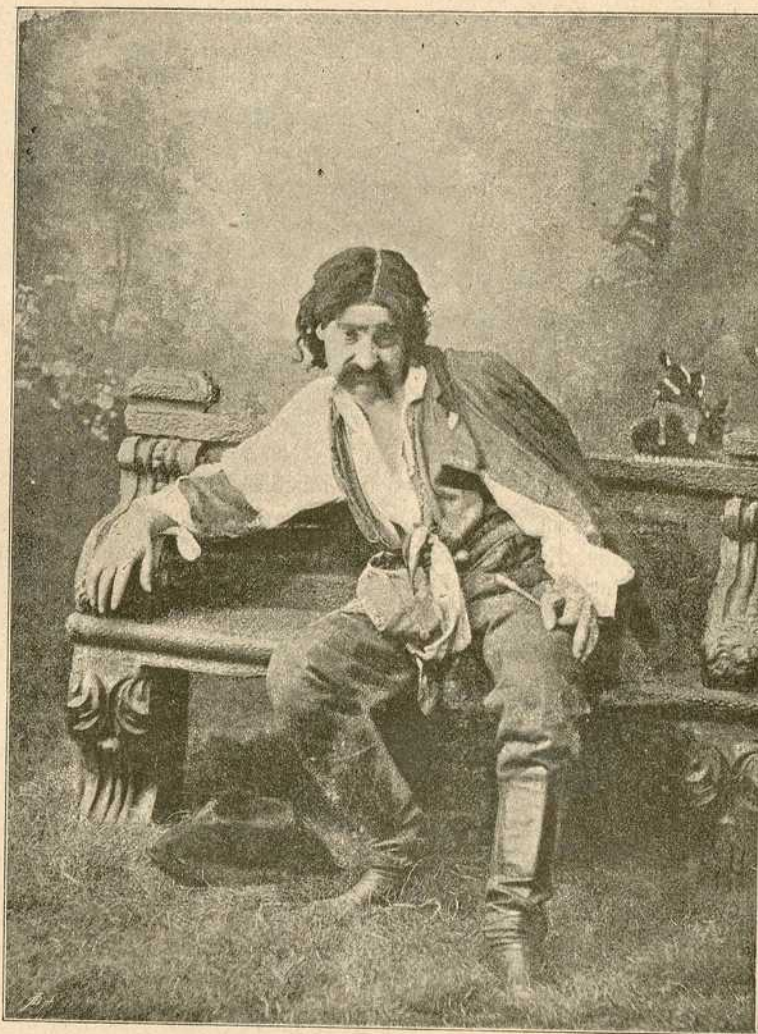
Па се онда укло-
ни. Одмах се за тим
у дну стубовника за-
сија нешто бело. У
сјајном својем све-
чаном оделу, пунане
руке голе до плећа,
стадоше три девоја-
не пред уласком у
храм. Лак западни
ветрић стаде се и-
грати са цвећем ла-
ко оплетених вена-
па над ведрим че-
лима. С левом су ру-
ком дигле мало гор-
њу хаљину, те на-
чиниле као недро;
ту су скриле ката-
рице са голубовима,
којима је ваљало од-
летити.

Кад је светина у-
гледала млађане ле-
пе и умилне девоја-
не, — живе славо-
поје свемоћи богиње
љубави — стала је
клицати у неизмер-
ну усхићењу. Обе
другарице Кидипи-
не поруменише; она
пак као да није ни
чула све те лепе ре-

чи, које се ње канда највише тичале. Озбиљно и непо-
мично чекала је на знак ијониста, који су знали прори-
цати по лету тичјем те су одмах за девојкама изашли
и наместили се свечано по угловима дољње зграде.

Дадоше знак. За тињи се час жагор на агори
стиша те остаде само потмуло мрмљање. Три дево-
јане диглоше оберучке отворене котарице па про-
зборише полугласно:

„Љубимци Афродитини, вратите се у скрлетно
крило, са којег је поникла богиња!“

Андрија Лукић у улови Циганина.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unika

Живахна свечана свирка упаде сад чаровним гласима. Мал те не у исти мах полетише сви голубови из котарчица, неколико се тренутака залепршаше бојажљиво над светином па онда се упутише к западу. Наједаред грабљивица једна, која је догле као тачка у плаветнилу небеском лебдила, муњевито хитро слети па зграби канцама првога голуба. Као да се руга, стаде са пленом својим шестарити око агоре па онда полети на југ према Дидиму.

Гласи неодобравања, сажаљења, бриге захорише се са свију страна. — Два седобрада ијонисте уклонише се са свог места а Меланип одведе младе девојане доле на агору, где их је очекивала њихова својта.

Ту је посред грдне свите стојао и архонт Харидим, који се сишао био са свог званичног почасног седишта у пропилеју дома свога, да из близа види Кидипу, која је била сав понос очинског му срца. Са чудним смешењем дочека девојану.

„Твој је то голуб био,“ рече отежући. Пије могао човек пресудити, да ли су те речи значиле прекор или тугу, или је Харидим желио, да ствар узме олако, као човек, који је узвишен над предрасудама светине. Харидим одиста није баш бог зна како веровао у значај лета голубљег, али је знао, да народ у то верује. Помисао, да ће његову Кидипу сматрати некако као виновницу несреће, коју ће ијонисте прорећи по неудаћи уграбљеног голуба, немилу га је дирнула те се тако колебао међу свакојаким опрекама, које је као искусан светски човек гледао да замаже равнодушном учтивошћу.

„Мој голуб?“ одврати Кидипа. „Ја сам ту била као заступница општине. Ако се богиња љути, то је заслужио Милит и пресветли савет...“

Сад ступи старији од двојице ијониста међу два

средња стуба. Друг његов стојао је у страни уз Меланипа, коме је на глави била тијара.

Жагор се утиша.

„Милићани!“ поче ијониста јасним гласом, „будућност не лежи пред нама тако јасно и ведро, као ево већ од више година. Што сте баш сада доживили, значи неочекиване борбе и тешке невоље, које можемо само тако отклонити, ако сваки грађанин верно истраје онде, камо га је поставила воља бесмртних богова, ако сваки узврши своју дужност, ако се бојажљивије по икада будете клонили греха, омразе, насиља те не будете газили и вређали оно, што сте се заветовали и на што сте се заклели. Никакво зло дело нека од сад не обесвести земљиште града Милита: онда ће и овога пута без штете проћи тај крагуј, што нам прети миру!“

„Нека нам Афродита даде своју милост!“ захори се са хиљаду гласова кроз редове народа.

„Е па тако привидна та неудаћа има своју добру страну!“ обрне се Харидим својој ћерци. „Поновљено ободрјење на врлину није сувише скупо плаћено ни са нешто спољашњег немира и омразе. Хајдемо сада, Кидипа! Сваки је час гужва несноснија: људи су моји једва у стању, да нас штите од лактова светине.“

Одиста се све већма гурала светина са свију страна. Сви су чудећи се, испитујући стали гледати у лице младој девојани, која је збуњено оборила очи. Из вреве се разабирали полујасни гласови, за Харидима загометке, по за Кидипу разумљиви нишани на догађај у сикосу храма Афродитина. Као мађијом неком распрострео се по свој светини глас о смелом делу вајара из Миласе те се у све то већем узбуђењу стале већ причати најразличније појединости о наканама ћерке и пресветлог оца, пре но што је Харидим и у сну само слутио, шта се збило.

(Наставиће се.)

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

д., Трилогија.

III. Јанаш, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јасијашашићу, господару српске земље.

(Наставак.)

Потражи, драги читаоче, „Угарску повест“ од Феслера-Клајна и у свесци III. те повести потражи страну 486. и прочитај примедбу или боље ноту — јер због „примедбе“ видим да се опет хоће да обнови рат између наших филолога и љубитеља филолошких зајевница, у који се ја нећу да плећем — коју ћеш наћи на тој страни, и кад прочиташ ту ноту Ернста Клајна, који је прерадио Феслерову повест Угарске, одмах ћеш се разведрити. У тој ноти

или опасци каже Клајн од прилике ово: „Иштванфи подробно описује (XIII. 210.—216.) несретни исход Кацијаперовог похода од г. 1537.; но опис тај очевидно је нетачан и неисправан, и у опште се мора рећи, да цео тај ратни поход још ни данас (г. 1874.) није као што треба повеснички осветљен и јасно представљен, нити је време тога похода и завршне катастрофе тачно одређено. Расуло и уништење краљеве војске није се могло збити *првога децембра*, као што се обично узима, пошто је краљ Фердинанд већ 19. октобра, — као што се види из писма његовога од тога дана Бернхарду Клесу, кнезу-бискупу тријентском — знао, да му је војска у Славонији

пронала, „пошто се војводе и капитани као неверни частири оставив овце своје, разбегли.“

То је приметио год. 1874. поменути прерађивач Феслерове Историје, а Франц Кронес (Handbuch der Geschichte Oesterreichs, III. S. 189.) већ сасвим одлучно и у кратко вели: „Niederlage Katzianer's bei Esseg am 10. Sept.“; но ја бих рекао, да се ту тај градачки професор мало затрчао, јер из другог писма истога краља Фердинанда истоме бискупу Клесу, писаног из Беча, дне 11. октобра 1537. (Géyau: Urkunden etc. ad a. 1536.—1537. S. 41.) види се, да тада краљ Фердинанд још није знао, а право рећи није ни могао знати за пораз своје војске „in windischen Landen.“

Краљ Фердинанд дакле 11. октобра није знао, а 19. октобра, а зацело и дан два пре тога већ је знао, како му је прошла војска, коју је Кацијанеру, војековођи свом, био поверио. Катастрофа је дакле морала наступити у првој половини месеца октобра. У старој једној књизи (Miles, Siebenburgische Chronik) нашао сам забележено на страни 28. ово: „Die grewliche Niederlag (in Slavonien) geschah den 12. October 1537.“

Од тога дана (12. окт.) имао је времена победоносни Мехмед бег Јахијапашић да јави побратиму свом, краљу Јаношу у Велики Варад за тај пораз војске краља Фердинанда I. а своју велику срећу, и краљ Јанош могао му је дне 30. октобра 1537. г. у граду Великом Вараду одговорити и честитати му ту победу, одржану над непријатељима честитога цара и својим непријатељима.

И да ти у кратко кажем: ја мислим, да је писмо оно, које је Јанош м. б. краљ угарски, хрватски, дачински и т. д. писао г. 7046. месеца октобра 30. дне у граду Великом Вараду Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље, санџаку смедеревском итд. у Београд, и које је писмо штампано у Миклошићевом зборнику српских споменика под бројем 479., — ја мислим, да је писмо то Јаношево одговор на писмо Мехмед-бегово о поразу хришћанске војске, коју је краљ Фердинанд послао, а војвода његов Јован Кацијанер повео био г. 1537. против Мехмед-бега, санџака смедеревског и београдског и сремског, Хозрев-бега, санџака врхбосанског, Цавербега, санџака зворничког, Мурат-бега, војводе Хозрев-беговог и од скоро санџака клишког и т. д., или другим речима, да писмом тим честита краљ Јанош побратиму своме Мехмед-бегу Јахијапашићу због тог пораза, односно због те победе турског оружја.

Но најпосле, било писмо то којим му драго поводом писано, од куд оно у зборнику Миклошићеву и где нађе г. Миклошић то писмо краља Јаноша

Мехмед-бегу Јахијапашићу Турчину; од куд га преписа г. Миклошић?

На та питања наша не даје нам г. Миклошић никаква одговора те нас је против свога обичаја у погледу тога и она друга два, у почетку овога прилошка поменута, писма, оставио у неизвесности, не казавши, од куд је преписао он та три писма и оно четврто, што је пред тима штампано. Ако је он сва та три писма преписао с ориџинала у царској архиви, онда можемо мислити, да она пису ни дошла у руке онима, на које су била управљена, и онда слободно нам је још и даље ићи те мислити и представљати себи, како је морало бити као краљу Јаношу у Великом Вараду, кад је дознао, да писмо његово од 30. Октобра 1537. без нумере, које је он онако накитио био, није дошло у руке јунаку Мехмед-бегу Јахијапашићу, ком је оно било намењено, већ да је на путу ухваћено и доспело у руке највећем душманину његовом, краљу Фердинанду; и како је тек краљу Фердинанду у Бечу морало бити, кад су му тумачи — а зна се, да је на двору његову било нарочитих српских тумача — протумачили и казали, шта пише у ухваћеном писму краља Јаноша, којег Фердинанд све до год. 1538. није називао и признавао за краља, но га је увек називао сепушким грофом (Zipser Graf) или ердељским војводом или просто вајдом, и како се Јанош вајда срдечно радује и искрено честита Мехмед-бегу београдском победу над турским и својим непријатељима?

Но пошто то даље мишљење зависи од неке препоставе, то ћу се оставити тих пустих даљих мишљења и домишљања и то тим пре, што је ипак већ у почетку год. 1538. и баш у граду Великом Вараду дошло до мира између краља Фердинанда I. и краља Јаноша. Нужда закон мења, и нуждом нагоњени годише се оба угарска краља, односно мудри људи и с једне и с друге стране изнађоше начин, како да оба један покрај другог живити и краљевати могу. Начин се нашао, но то већ засеца у политику, која се мене не тиче; а друго, краљ Јанош, који је 30. октобра 1537. године честитао Мехмед-бегу Јахијапашићу, раскрстио је на скоро са свима за навек († 22. Јула 1540.).

Краљ Јанош даје Мехмед-бегу Јахијапашићу велику титулу називајући га „славним и узможним господаром српске“ земље, санџаком смедеревским, београдским, подунавским, посавским (по)сремским и многих других крајинских градова господарем.“

На латинском писму истога краља Јаноша од 15. Јула 1534., којим препоручује Антонија Вранчића, препозита Будимског и свога секретара (којег пише ad christianissimum Franciae Regem in certis et ar-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

duis rebus et negotiis nostris) познатом нам већ *Хозрев-бегу*, гласи адреса: „Spectabili ac Magnifico Domino Huzreffbeg, Sandchacho Samandrie et Belgradi. Amico nostro charissimo. (Mon. Hung. hist., Scriptores vol. II. 342.).

Но исти Хозрев бег, санџак смедеревски у писму краљу Фердинанду из Београда у фебруару 1535. (Literae Bassae Nandorabbensis) пише се: „Hussrembegh Dominus Smiderene, Albe Regalis (sic!) Danubij et totius terrae *Siriae* Dominus“ (Gévay: Urkunden etc. ad a. 1535. p. 16.). То је дабогме превод а писмо је за цело писано српским језиком, као што се и из самог почетка писма тога види, где се каже: „Dei gratia et fortuna superum fortunati Cesaris Cesarum Rumaniae, Natoliae, Arabiae, *Agenschoga*, *Miserschoga* [аџемскога (персијскога), мисирскога (египатскога)] etc. те је и она титула Хозревова гласила у ориџиналу: „Хусрем бег, санџак смедеревски, београдски, подунавски и господар српски (dominus totius terrae *Serbiae*), ако оно „*Siriae*“ не стоји место *Sirmiae* (господар сремски). Но овде ми немамо посла с Хозрев-бегом већ с *Мехмед бегом Јахијапашевићем* и у овом коментару на писмо краља Јаноша треба да се изближе упознамо с тим господаром *српске земље*, с тим Газијом, Мехмедом *Јахијапашевићем*. Као што му презиме каже, био је тај Мехмед од рода Јахијапаше (*Jahjapašazade* Muhamed paša, *Jahjogli* Mehemet Ваша). Но *Јахијапашевић* био је и српским летописцима познати Санџакбег смедеревски, а од кад је Београд предан Турчину и београдски господар, *Балибег*, за којег Иштванфи у кратко каже: „Praeerat Samandriae *Balibegus*, e familia *Jahia* apud *Turcas* celebri oriundus — vir acerrimus“. И тај Балибег (Балиљ бег, Балибаша наших летописа) Јахијапашевић разбио је године 1515. 6. маја у недељу *Јаноша*, ердељскога војводу, под градом Жрновом (Хавалом), којом је приликом и Бакши (Pakši) Михаило погинуо (Шаф. Л. 83.; Гл. X.). А шта је млади ердељски војвода, потоњи краљ Јанош тражио у српској земљи; и с колико је хиљада војске дошао он, да отима поменути град од Турака, и какво је лукавство употребио речени санџакбег смедеревски, да заплаши војводу угарског те да побегне главом без обзира а војску да му Турци потуку и задобију све топове и бојне справе — о свему том казаће ти потанко толико пута поменути Иштванфи (књ. VI. 53. и 54. стр.) који ће ти и то казати, како су том приликом послужили твоји стари (Thracas, graeci ritus christiani) и помогли Балибегу, да разбије угарску војску. Само што се *времена* тиче, рекао бих, да је Иштванфи опет погрешно, јер док он вели, да војвода Јанош „contractis copiis ad decem millium capitum et peditum numerum, *Nonis Julii Danubium traje-*

cit ac tertiis castris ad Cavallam seu Sarnonem pervenit, бележе наши летописи, да је Јанош војвода разбијен а витез Пакши Михаљ — virtutis et fortitudinis eximiae juvenis — погинуо дне 6. маја у недељу. А г. 1515. био је доиста шести мај дан недељни па и познати поп Ђурађ Сремац на страни 71. вели: „solummodo (Hungari) in una camisia in *Maij mense* sedebant in castris suis.“

Балибег је с Мустафом санџаком врхбосанским — као што прича Иштванфи на страни 68. — год. 1520.*) заузео Сребрник, Тешањ и Сокол у Босни те тим уништио угарско *сребрничко* банство у Босни, а то је исто учинио он и са банством *Северинским* на Дунаву г. 1524. — и да знаш, како се често год. 1524. и 1525. и 1526. помиње тај Балибег, санџакбег београдски и смедеревски, у писмима папских посланика у Угарској, погледај само у индексу под „Balibeg Bassa Belgradensis“ од зборника „Relationes oratorum Pontificium (Magyarországi pápai követek jelentései 1524.—1526.),“ које релације пуне први том другог реда илти серије ad „Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae illustrantia. Budapestini 1884.“

Да је Балибег Јахијапашевић и на *Мухачу* био (29. Авг. 1526.), није нужно ни помињати, као ни то, да је он и при освајању сремских градова јако суделовао и господство над сремском покрајином добио; но како је већ године 1526. побољевао, није дуго после боја на Мухачком пољу живио, и он се у Априлу 1527. год. већ као мртав спомиње (Gévay, Urkunden etc. I. 37. 43. 44. 65. 70.) а за санџакбег смедеревског, београдског и господара српске земље дође — брат ли, син ли, синовац ли или братучед Бали-бегу Јахијапашевићу, ја ти не умем казати — *Мехмед бег Јахијапашевић*, онај исти Мехмед бег, ком је краљ Јанош 30. Октобра 1537. оно писмо писао.

Антоније Гевај, онај исти Gévay, на чији сам се зборник: „Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhundert. Wien. 1840.“ већ толико пута позвао, издао је у Бечу 1841. делце на мађарском језику о *будимским ипашама* (A Budai pasák), а О. Антун Кнежевић, Бошњак из Варцара, реда С. О. Фрање Асирскога, издао је лањске године у Сењу књижицу: *Carsko-turski namjestnici u Bosni-Ercegovini (godine 1463.—1878.)*. И да је ко од твог рода, о Србине и српски сине, сличну Гевајевој књижици — јер ова друга О. Антунова не

*) Сувремене извори стављају освојење Сребрника и т. д. у годину 1512. (види о том Књижевник II. 200.) У инструменту о миру између Турске и Угарске, год. 1519. склопљеном, већ се Сребрник не спомиње.

вреди баш толико, да би ти могла за углед служити написао и издао о санџакбезима и пашама смедеревским и београдским од године 1459. до почетка овога века, не бих се морао ја сад толико мучити с Мехмед-бегом Јахијапашашићем, већ бих те просто упутио на ту књижицу о господарима српске земље после поменуте 1459. године. Мађари имају, или имали су свога *Антала* Геваја, Бошњаци, специфични Бошњаци имају свога *О. Ангуна*, а ми Срби сиротани — и ми Срби имамо свога *Антонија*, и тај српски Антоније доста је писао, и да је хтео, могао је написати још више, но мени није познато, да је он

написао што о Али-бегу и брату му Скендер-бегу, о Бали-бегу или о Мехмед-бегу и о Хозрев-бегу, а камо ли да је написао о турским пашама у Смедереву у XV. и о смедеревским и београдским пашама или санџакбезима у XVI. веку, по реду и од прилике макар само онако у кратко, као што је Антал Гевај о турским пашама у Будиму написао. И на таком малом дару били би му благодарни и не би захтевали, уверавамо га, да баш не би захтевали и приморавали га, да продужи, да напише тако што и о санџакбезима београдским у XVII. веку све до бега Карађорђија и до Коџа-Милоша. (Наставиће се.)

БРАНИЧ НАРОДНЕ ТРАДИЦИЈЕ.

НАПИСАО СИНИША.

Кад сам летос моју у „Стражилову“ објелодавну студију: „Народна традиција и непогрешими историци“ писао, није ми било ни на крај памети, да приметим кавгу, него сам само подигао глас проти пренаглом обарању онијех успомена, које народ као светињу сматра. Била ми је том приликом на уму и изрека преводиоца Иродотове повјести, г. дра А. Мусића, коју овдје наводим.

„Управо то“ — вели др. А. Мусић — „што је Иродот без иромјене иризватио живу традицију народа, учинило је дјело његово неиреујенљивом ризицом најзнаменитијих вјести, које су се, у облику ирича, савремеником и каснијој старини, не рјетко и самом ириповједачу чиниле измишљотинама, докчим је новије иситивање открило праву вриједност њихову.*)

Шта би било, да Иродот није побиљежио вјерно све оне приче, које је чуо, премда се неке и самом њему учиниле невјероватне?

Погубило би се биле све, па новије потомство не би било никако кадро савњивањем испитивати, што се у оно престојало доба у онијем крајевима догађало.

А да не би народне јелинске традиције у виду народнијех јуначкијех пјесама Илијаде и Одисеје, одакле би ми онако у ситно сазнали били за имена и сјајна дјела оних силених јунака, који но се у оној десетогодишњој борби прославише, па под зидинама Троје изгибоше или се сретно и весело кући вратише или кренуше пут запада, да оснују тамо нове државе?! — Сав тај драгоцјени бисер сачува нам народна традиција: *ијесма* и *ирича*, и ја бих рад видјети тога смјелог критичара, који би се усу-

дио њезину вриједност за повјесницу порећи или ју са свијем одбацити.

Да су слике народне традиције течајем вјекова појетично искићене, зна свак, па и ја, али зна се и то, да им је језгра исторична. А ни с тога, што се налазе у разнијех народа приче — особито оне, које спомињу борбу за ослобођење — налицне једна другој, не смије се њихова истинитост аподиктично побијати, јер је борба за ослобођење почињала скоро свуда *завјером* или *убиством* тирана или његовог сатрапа. Убиство свршује увјек један човјек, а кад тирани падне, диже се свјетина, да збаца са себе јаграм. *Посљедица* је борба народа за ослобођење. — Сицилијанска вечерња, завјера и устанак Стевана Доброслава (Војислава) проти Грцима и њиховом намјеснику Теофилу Еротуку, и покољ у Црној Гори за владике Данила, што но га у „Горском Вијенцу“ онако лијепо искити владика Петар, швајцарска завјера на Ритлију, налик су једна другој као јаје јајету, па зар нијесу ипак свака за се историчне?

Знам ја, да се, баш као ево сад у нас, и у Нијемаца подигли били неки критичари, да оборе вриједност ове или оне народне приче и пјесме за повјесницу. Да како, да су ударили и на битност Вилхелма Тела. Али за то ипак нема ни данас ни једне, за средње немачке школе написане повјеснице, у којој та прича о Телу није до ижице по народној традицији испричана; у гдјекојима ћеш додуше наћи примједбу: „wird jedoch bezweifelt“, или: „die Ermordung Gesslers durch Tell ist eine Sage ohne kritischen Hintergrund“, и т. д., али многе ју допосе без икакве примједбе; а Мајеров конверзациони ријечник, о којему се не ће рећи, да га нијесу писали учени људи и стручњаци, каже о Телу у XIV. св. стр. 392. ово: „Ritter Herrmann von Gessler von

*) Извазак из Иродотове повјести. Увод, написао др. А. Мусић. Акад. књиж. Хартмана. Загреб.

Brunegg wurde Vogt der Lande Uri und Schwyz —

Nachdem inzwischen *Gessler von Wilhelm Tells Pfeil gefallen*, ward in der Neujahrsnacht 1308. die Burg Rossberg von Jünglingen genommen, Sarnen aber von Landleuten mit List besetzt . . .“; даље вели на стр. 1119.: „Von Tells weiteren Schicksalen wird berichtet, dass er 1315. in der Schlacht bei Morgarten mitgefochten und 1354. in dem Schächenbache bei Rettung eines Kindes den Tod gefunden habe . . .“ па завршује: „Dürfte auch seine (Tell's) Existenz *nicht in Zweifel zu ziehen sein*, so ist doch seine Lebensgeschichte wohl sehr ausgeschmückt worden“ и т. д.

Зар се ту нијече исторична битност Вилхелма Тела? —

Док се у Швајцарској показују споменици стари — ма били они и млађи од Телове добе — гдје је Тел са лађе ускочио и гдје је у шушљем сокаку Геслера убио, док се Bürglen дичи као његово рођено мјесто, не ће имена његова истиснути из повјеснице Швајцарске сви критичари свијета, ма да ће сваки признати, да је његов чин течајем вјекова појетично искићен.

А тако исто је и са Роландом, па називали га Роланд, Орландо или Хринодланд; док је у Пирепејима *Роландова клисура* (Rolandsbresche), догле ће се у повјесници његово име спомињати уз Карла великога.

Но шта да се ја угријавам за Тела и Роланда, који су мени страни, кад ево мени теже муке: да помогнем старцу *Југ-Богдану*, да *смије погледати у очи строгој повјесници!*

„У помоћ, дјецо! у помоћ, синци!
Светит' ме старца свет ви је дуг!“

Епо каже г. др. Падејски: „приче и народне пјесме о матери биједи вечери кнежевој, о *Југ-Богдану*, *Србу Злопоглећу* и др. *не могу историји у очи да погледе.*“

По народној је традицији тај занијекани Југ Богдан таст цара српског кнез-Лазара а отац царице Милице, жене Лазарева.

Милица није могла доћи на свијет без оца, дај дакле да јој га потражимо по српским споменицима. Један летописац*) каже о пореклу Милице:

Вљкванъ же, братъ Стефану прѣковъчаному кралоу и Саве, роди сына Дмитра . . . сви же роди сини и дщере, Вратислава кнеза, и Вратислава Вратка кнеза, и Вратко кнезь Нивоу жѣдана и Милицу кнегину и т. д.

По овоме би родослову били савременици:

Милица би по томе родослову била вршњакиња Душанова, могла би дакле прије бити мати, него ли жена Лазарева.

Чини се, да је то осјетио и сам тај летописац, јер одмах за тијем под III. читамо ово:*)

Крала Стефана братъ Вљкванъ и евога прѣвѣноува Вратко кнезь великии, роди сини и дщере, отъ нихъ же вьсть Милица кнегини и т. д.

Овдје нам се јавља Милица као кћи једног од дјеце Враткове т. ј. унука овога.

Одавље добијамо савременике:

По овоме родослову *може* бити Милица Лази суђеница, а по горњем не. Питање је, ко је један од онијех, „отъ нихъ же вьсть Милица“, што но га са Н. Н. назначих? Ви нам га не можете да кажете, а *ми дилетанти*, што но се држимо народне традиције, велимо, да је то онај Богдан, што но је за Душана био велики жуван измеђ Сера и Вардара на јужном пољу тадашње српске царевине, и да је овај, ваљда с тога, што се у освајању тијех јужнијех области за Душана прославио, *Југ Богдан*. Да је тај Богдан био у сродству са Немањићи, види се отуда, што га неки историци побркавају са Вратком, Жарком, Дејаном и Синишом, братом Душановијем. Народна традиција дакле не ће бити на рђаву путу, признајући тога Југ-Богдана, сина Враткова, као оца Милице а таста цара кнез-Лазара.

И Срби ће добро учинити, да се држе народне традиције дотле, док им се друго јасно не докаже, јер Вратко, по савјивању година, може бити дјед а не отац Миличин.

Можда је летописац имао какав узрок не писати јасно? — Но о томе послје. (Свршиће се.)

*) Шафарик: Паматки: сказаніе о срѣпскихъ господахъ, стр. 60.

*) Шафарик на истом мјесту, стр. 62.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

1.) У Рјечнику hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје jugoslav. akad. а обрађује П. Будмани, стоји код речи *глодати* ово: Griješkom se čini i inf. i oblici prošloga vremena od osnove sadašnjega vremena. То ће од прилике рећи: *глођати* постао је нехотице и по томе не ваља. А кад се узме, да је *глођати* постаје нехотице, онда се мора узети, да је *глодати* постало хотимице. А то заиста не ће бити тако. Па онда, што се држи, да је постало нехотице, држи се, да је погрешно. Ја сам већ више пута казао, да је то мишљење погрешно. *Глодати* је словенски заједнички облик, који у старом словенском језику гласи *глодати*, руски *глодаты*, чешки *hlodati*, а *глођати* је нов облик, који је постао на чистом српском земљишту по аналогiji презенатске основе. По што презенатски облици гласе *глођем*, *глођеш*, императив: *глођи*, парт. през. *глођући*, то је у српском језику по аналогiji ових облика постао и инфинитив *глођати*. Дакле *глођати* није постао нехотице, није погрешан облик, него је постао по закону аналогije и у Срему никако друкчије и не гласи, него *глођати*. Ако је *глођати* погрешан облик, онда су и од *хотети* погрешни облици *хоћеш*, *хоће*, *хоћемо*, *хоћете*. Али других облика и нема тај глагол у презенту, осим тих. Па тако су већ и у старом словенском језику постали по аналогiji другога раздела пете врсте: *хоштеши*, *хоштеть*, *хоштемь*, *хоштете*. Тако и од *сиати* били би погрешни облици *сиим*, *сиши*, *сии*, али друкчијих и нема у српском језику, а тако гласе и у старом словенском језику *сѣмь*, *сѣнши*, *сѣнть*. Дакле је већ у старом слов. језику прешао тај глагол из пете врсте по аналогiji у други раздео треће врсте. Тако би од *ткати* били погрешни облици: *ткам*, *ткаш*, *тка*, али се друкчији и не говоре у целом Срему. Од истога глагола *ткати* били би погрешни облици и: *чем*, *чеш*, *че*, *чемо*, *чете*, *чу*, али се овако говоре на југу. А најмање се можда говори у српском народу онај презенат од овога глагола, који би најправилнији био према облицима старим словенским *тъкъ*, *тъкъши*, *тъкъеть*, *тъкъемь*, *тъкъете*, *тъкъать*, који гласе у српском *чем*, *чеш*, *че*, *чемо*, *чете*, *тку*. Кад дакле има у нашем језику таквих речи, који и немају других облика него једино који су постали по аналогiji, и кад се ти облици сматрају за правилне, онда се морају сви облици сматрати за правилне, ма да поред њих има и таквих облика, који стоје на заједничкој основи словенској. Ја дакле мислим, да је *глођати* тако исто правилан облик као и *глодати*, јер заиста живи у језику. А све, што живи у језику, то је створио дух

народни и мора дакле бити добро. На други рачун иде, који ће се облик употребљавати у књижевном језику. Ја сам то већ више пута казао, да првенство у књижевном језику има онај облик, који стоји на заједничкој основи словенској, од онога облика, који је на чистом земљишту српском постао, другим речима, који је постао по аналогiji. *Глођати* је дакле правилан облик као и *глодати*, али у књижевном језику ваља само употребљавати *глодати*.

2.) Госп. П. Будмани пише увек у Рјечнику hrvatskoga ili srpskoga jezika „*којијех*“, „*којијем*“. Даничић пак у истом Рјечнику, док га је обрађивао, писао је те облике „*којијех*“, „*којијем*“. На југу се говоре и једни и други облици. Облици *којијех*, *којијем* стоје на законима гласовним и одговарају старим словенским облицима *моцѣхъ*, *моимѣ*, а облици *којијех*, *којијем* постали су аналогijом *тијех*, *тијем*, који одговарају старим словенским облицима *тѣхъ*, *тѣмѣ*. По моме схваћању правилни су и једни и други облици, како они, који стоје на законима гласовним, тако и они, који постају аналогijом. Али у књижевном језику имају првенство они облици, који стоје на законима гласовним од оних, који постају аналогijом. Дакле у књижевном језику ваља употребљавати *којијем*, *којијех*, а не *којијем*, *којијех*. Између облика *којијех*, *којијем* и *којијех*, *којијем* така је иста разлика, каква је између *глодати* и *глођати*. Као што је облик *глођати* постао по аналогiji презенатских облика *глођем*, *глођеш*, тако су исто и облици *којијех*, *којијем* постали по аналогiji првога раздела прономиналне деklinације *тијех*, *тијем*, те кад *глођати* не треба употребљавати у књижевном језику српском, онда не треба употребљавати ни облика *којијех*, *којијем*. За књижеван језик ваља дакле употребљавати оне облике, који стоје на заједничкој словенској основи, који дакле одговарају старим словенским и других словенских језика облицима.

3.) Госп. П. Будмани пише у Рјечнику код речи *глух* ово: „Komparativ postaje nastavkom *j*, te se *lj* mijenja na *š*: *gluši* (kod onoga dijela našega naroda što kaže *gluv*, *j* se mijenja na *lj*: *gluwlji*). Ја мислим, да ово није коректно казано. Не може се *j* мењати на *љ*, него се по закону асимилације умеће епентеско *л* између лабијалних сугласних и *j*. Некад је гласио и облик *глујѣји* без *л*, као што видимо код старих дубровачких песника ове облике: *Подунавје*, *коије*, *узглавје*, *оклоије*, *дубје*. А и данас чују се у Херцеговини такви облици без епентескога *л*, н. пр.: *одламјати*, *сломијен*, *иросишије*, *благосиѣвати*, *благословјено*, *куијен* (вид. Српске нар. приповијетке од

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

В. Врчевића). Али у свима осталим крајевима српскога народа чује се евфонско или епентеско *л* између лабијалних сугласних и *ј*. Ја мислим, да би коректније правило овако гласило: између лабијалних сугласних и *ј* умеће се евфонско или епентеско *л*, а не „*ј* се мијенја на *л*“.

4.) У Рјечнику хрватскога или српскога језика долази реч *галијца*, код које се навађају примери. Тај дакле облик *галијца* служи у Рјечнику као савршен облик, ма да се помиње, да стоји у Вукову речнику *галија*. Питање је овде, који је облик бољи и да ли се говоре оба у народу. Истина наводе се примери, у којима долази облик *галијца*, али ја мислим, да се није требао облик *галијца* узети за главно, под којим се расправља и примери наводе. Ја мислим, да се *галија* нигде не говори, него *галица*, као што је и у Вукову речнику забележено, само што је код Вука забележено *галија* по уобичајеном писању са *ј*. Вуково *галија* једнако је *галица*. Ја сам у својој књизи „О српском језику“ на стр. 66. писао и доказивао, да треба писати *Карађорђин*, *Илин*, *Марин*, а не *Карађорђијин*, *Илијин*, *Маријин*. Па из истих разлога, које сам тамо споменуо, да ваља писати *Илин*, *Марин*, ваља дакле писати и *галица* место *галијца*, *тешица* место *тешијца*, *келица* место *келијца*. Дакле Вуково *галија* ништа друго није него наша *галица*. Вук дакле није прибележио, да се где год говори *галијца*, он зна само, да се говори *галија*—*галица*. Па и ја мислим, да се не говори *галијца* него *галица*. У свима оваким речима контрахује се *ији* у *и*, као *тјурција*, *гестџија*, *келџија*, *кјурџија*, *кјурџија*, *жјурџија*, *чјивџија*, *кјутџија*, *бјурџија*, *рајџија*. Тако се те речи са контрахованим *и* изговарају. А да се два и контраховало у једно *и*, показује нам јасно акценат дуг, који је на *и*. Мени није познато, да се где год ове речи изговарају неоконтраховано, као: *туриџија*, *тестиџија*, *келиџија*, *кјурџија*, *кјурџија*. Ја мислим, да се ове речи нигде овако неоконтраховано не изговарају. Па кад се ове речи не изговарају неоконтраховано, онда се и *галица* не изговара неоконтра-

ховано *галијца*. Вук је дакле добро забележио *галија*—*галица*. А кад се не изговара *галијца*, онда није тако требало та реч ни ући у академијски речник као главно, под којом се расправља и наводе примери. На послетку морамо споменути, да има овакових речи, код којих се оно *ији* не контрахује, а то су речи, које у *ији* на првом *и* имају акценат н. пр. *змијца*.*)

5.) У Рјечнику хрватскога или српскога језика долази реч *гимназиј*, узета из Шулекова речника. Из овога речника много је што шта непоуздано унето у академијски речник, као што ћу ја доцније показати. Тако је и ова реч *гимназиј* рђаво посрбљена, јер наставка *иј* уз супстантива нема данас у српском језику. Истина Хрвати *gymnasium* зову *гимназиј*, али то су књижевници дали облик тој речи. Лепше је обличе добила та реч код Срба. Срби зову *gymnasium* *гимназија*. Наставка *иј*, којим постају супстантива, нема данас у српском језику и он се замењује наставком *ије* или *ија*. Речи с наставком *ије* више нема у српском језику, као што су ове у старом словенском језику: *урѣкѣи*, *продакѣи*, *гвождѣи*, *мракѣи*, *жрѣкѣи*, *ветѣи*, *Григорѣи*, *Георгѣи*, *Дмитрѣи*. Све ове речи добијају или наставак *ије* или *ија*. Где које имају и један и други н. пр. *Вићентије* и *Вићентија*, *Танасије* и *Танасија*. Речи старе словенске с наставком *ији* у српском имају само наставак *ија*: *хвалѣија*, *рачунѣија*, *сауѣија*. Мени не су познате оваке речи да имају у српском језику наставак *иј*, осим *јуѣиј* и *јуѣија*, па и те речи наши књижевници данас пишу *јун*, *јул*, осећајући инстинктивно, да је наставак *иј* у српском језику изумрло. Дакле ми кажемо место чрвѣи *чрв*, место жрѣбѣи *ждрѣб*, место мравѣи *мрав*, место Григорѣи *Григорије*, па онда кажемо *Вићентије* и *Вићентија*, *Тимотије* и *Тимотија*, а супстантива с наставком *иј* није ми познато да има у нашем језику. За то је само добро обличе *гимназија*.

*) Вид. „Основе“ од Ђ. Даничића, стр. 317.

КОВЧЕЖИЋ

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Не варамо се када, кад тврдимо, да дружина српског народног позоришта не дође међу нас и не оде од нас а да не прикаже Сиглигетијева „Циганина“ у преводу Ј. М. Шимића. И никад тај „Циганин“ да дођући, свагда он у српској публици налази захвалних гледалаца. Што је то тако, заслуга је познатога нашег уметника Андрије Лукића, који свог „Живка“ даје скроз и скроз промишљено, оригинално и вешто до најмање ситнице. Ми данас лик његов приказујемо у тој улози и том приликом изјављујемо искрену своју жељу, да би ваљани наш уметник још дуго и много као реван и одличан члан народне позоришне дружине и својим „Циганином“ а и осталим створовима свога труда и мара забављао српску публику и лена јој уживања прибављао. У то име нека га Бог подржи здрава и чила!

САДРЖАЈ: Прехвала. Спев Андре Гавриловића. — Афродита. (Наставак.) — Прилози И. Руварца. д) Трилогија. III. Јанопи, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијашашићу, господару српске земље. (Наставак.) — Бранич народне традиције. Написао Сивина. — Бранич српскога језика. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Андрија Лукић у улози Циганина.) — Књижевне белешке.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

Професори др. Борбе Дера и Благоје Бранић, писци *Мађарско-српског речника*, који је требао бити готов у току ове јесени, јављају, да ће тај речник, са неких невидовних сметња у штампању, које су сада са свим отклоњене, изићи нешто касније, најдаље до наше нове године. Јављајући то својим уписницима, продужују уједно рок уписивању на свој речник до краја ове године по досадашњу му цену т. ј. 3 ч. 50 н. у готову новцу. Доцније ће речник бити много скупли.

— Вредни преводилац српских приповедака на немачки Јован Величковић превео је и штампао до сад три слике из народног живота српског од П. Адамова, и то: „*Опет је био данас*“ у 294. бр. „*Agri. Zeitung*“—а 1887., као што смо саопштили у 19. бр. нашег листа од г. 1887. на стр. 304.; „*Преко ноћ*“ у 43. бр.; и „*Сиромаш Јоле*“ у 117. бр. Прашке „*Politik*“—е. о. р.